

2009-05-04
1 (27)
Dnr 2008:3201

**Redovisning av uppdrag om att utveckla kvaliteten
i studie och yrkesvägledning (U2006/5687/S)**

2009-05-04
2 (27)

Sammanfattning

Regeringsuppdraget att stödja kvalitetshöjning inom studie- och yrkesvägledning (U2006/5687/S) har utgångspunkter i lägesbeskrivningar av brister och utvecklingsområden som gjorts i dels Skolverkets utvärdering av studie- och yrkesvägledning i det offentliga skolväsendet, dels regeringsskrivelsen om kvalitet och samverkan – om utbildning för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning (skr.2005/06:151)

Arbetet pågick under åren 2007 och 2008 och avsåg i huvudsak grundskolan och elevernas val till gymnasieskolan. En mindre del av uppdraget avsåg gymnasiesärskolan och särsvux och de studerandes övergång till arbetsliv och vuxenliv. Erfarenheterna skulle även spridas till gymnasieskolan och vuxenutbildningen.

Av uppdraget framgick att Myndigheten för skolutveckling skulle:

1. rikta stöd till ett urval kommuner för att utveckla kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen.
2. ge stöd och stimulans till särskolor och särsvux för att underlätta elevernas övergång till arbetsliv och vuxenliv.
3. samråda med Statens skolverk och Arbetsmarknadsstyrelsen.
4. ge andra kommuner möjlighet att ta del av resultaten från de uttagna kommunerna, så kallade lärande exempel.
5. erbjuda generella utvecklingsinsatser till alla huvudmän som kan stärka det systematiska kvalitetsarbetet avseende studie- och yrkesvägledning.

I projektets arbete med uppdragets genomförande har följande delar ingått:

- Lärande exempel från 50 kommuner
- Mötesplatser/konferenser för de lärande exemplen
- Regionala spridningskonferenser
- Nationella konferenser
- Internationell konferens
- Idéseminarier på nationell nivå
- Universitetskurser och Internationell kurs
- Webbplats
- Stödmaterial: Kvalitet i studie- och yrkesvägledning
- Inspirationsmaterial: Med samverkan är allt möjligt!
- Utvärdering och dokumentation

Vad har uttagningen till lärande exempel haft för effekt för att höja kvaliteten på studie – och yrkesvägledningen på skolorna?

Mittuniversitetet har haft i uppdrag att utvärdera insatserna. Utvärderingen drar slutsatsen att myndighetens satsning på att höja kvaliteten i studie- och yrkesvägledningsverksamheten har slagit väl ut hos dem som har deltagit. Förfarandet med att intresserade lokala aktörer själva ansöker om att få delta, och ett urval som görs av myndigheten om vilka som ska beviljas stöd, är en form som bör kunna ge goda förutsättningar. De utvärderade kommunerna har idag engagemang och delaktighet på flera nivåer när det gäller studie- och yrkesvägledning. Vidare handlar det om att få acceptans för en inställning till och förståelse för studie- och yrkesvägledningsverksamheten som något mer än prao och studie- och yrkesvägledning till enskilda elever. Att kunna dra nytta av och tillgodogöra sig kunskaper om det omgivande samhället i direkt anslutning till andra verksamheter än skolan, och lägga upp undervisningen så att skolämnena får sin konkretisering i ett sådant sammanhang, kräver att även lärarna engagerar sig och att det finns en mer sammanhållen idé vid skolorna.

Tid är en väsentlig förutsättning för att skapa ny förståelse och även för att få till stånd nya handlingsmönster. De lärande exemplen visar att förväntningarna på resultat av utvecklingsarbetena ofta är allt för höga. Det tar tid att genomdriva förändringar, något som de deltagande aktörerna erfarit, och detta är en viktig lärdom i sig. De lärande exemplen från kommunerna visar också att det handlar om att utöka studie- och yrkesvägledningen från att vara en angelägenhet för bara den enskilde eleven till att handla om kunskapen om arbetsliv och samhälle i en vidare bemärkelse.

Vad har kurserna haft för effekt på deltagarnas utvecklingsarbete inom studie- och yrkesvägledning på skolorna?

Utbildningsinsatserna beskrivs mycket positivt i utvärderingen. Deltagarna kunde se skola och samhälle i ett vidare perspektiv, blicken höjdes. De förstod syftet på ett annat sätt än tidigare. Lärarna och vägledarna beskrev att de tänker annorlunda efter utbildningen.

På kort sikt har kurserna haft stora effekter, eftersom många har haft nytta av sina lärdomar både för sig själv och för skolans arbete med studie- och yrkesvägledning. Kurserna har gett effekt på individens arbete genom metoder och idéer.

Det är svårare att uttala sig om kurserna på längre sikt gett en varaktig effekt. Utvärderingen konstaterar att det inte alltid är hela skolan som är inblandad i arbetet med studie- och yrkesvägledning. För att utveckla studie- och yrkesvägledningen måste fler insatser göras för att involvera alla. Skolorna behöver arbeta fram former som synliggör vad var och en har för ansvar när det gäller studie- och yrkesvägledning. Dessutom behöver skolorna hitta former för hur personalen ska samarbeta inom skolan för att utveckla detta arbete.

2009-05-04
4 (27)

Skolverkets sammanfattande bedömning

Hela skolans ansvar

Skolverket bedömer att kvalitet i studie- och yrkesvägledning är hela skolans ansvar. Yrkesrollerna förändras i utvecklingsarbetet. Lärarna får grepp om sin vägledande roll med hjälp av individuella utvecklingsplaner och genomförande av utvecklingssamtal och använder vägledaren som stöd. Mycket av vägledningsarbetet byggs in i undervisningen och det är en förutsättning att rektor är med i utvecklingsarbetet och kunnig i vägledningssuppdraget. Vägledaren får därigenom en tydligare och mer integrerad roll på skolan. Eleverna får bättre förutsättningar att göra väl underbyggda studie- och yrkesval.

Skolledningen får en nyckelroll i förbättringsarbetet av skolans studie- och vägledning. Utvärderingen lyfter fram rektors ansvar att skapa förutsättningar för att synliggöra och göra fler delaktiga i verksamheten. De lärande exempel som lyckats integrera studie- och yrkesvägledningen i undervisningen och gjort den utvärderingsbar har haft ett starkt stöd och engagemang från skolledningen. Skolverket har konsekvent inbjudit rektorer till konferenser och kompetensutvecklingsinsatser, men erfarenheter från projektet visar att det är svårt att nå den viktiga målgruppen. Nationella mål och bestämmelser för studie- och yrkesvägledning är ett viktigt moment i rektors- och lärarutbildningen för att det ska bli hela skolans ansvar.

Likvärdigheten

Det ser väldigt olika ut när det gäller kommunernas förutsättningar att stödja de studerande att göra väl underbyggda val i alla skolformer. Den enskildes rätt till ett sådant stöd betonas i flera lärande exempel oavsett om det är grundskola, gymnasiesärskola eller särvtux. Hur får den unga människan tillgång till arbetsmarknaden? Hur får medborgaren tillgång till en saklig och opartisk vägledning oavsett ekonomi eller utbildningens organisationsform?

Kommunerna betonar allas rätt till vägledning, med livslångt lärande följer behov av livslång vägledning. Medborgare som hittar den plats i yrkeslivet där de kommer till sin rätt, bidrar mer aktivt och effektivare till samhällets utveckling. Skolverket menar att den enskildes rätt till ett sådant stöd måste tillgodoses bättre och mer likvärdigt över landet än vad fallet är idag.

Samverkan internt och externt

Ett nyckelord för utvecklingsarbetet är samverkan. För grundskolorna har det handlat mycket om inre samverkan mellan olika yrkesgrupper i skolan, men också om samverkan med näringslivsföreträdare. För gymnasiesärskolorna och särvtux har det handlat om samverkan med näringsliv, arbetsförmedling, försäkringskassa som har en roll för individens inträde i arbetsliv och vuxenliv, men här har också funnits beståndsdelar som avser inre samverkan. Från gymnasiesärskolor och särvtux finns en önskan om översyn av de olika myndigheters regelverk som styr samverkan runt individens övergång till vuxenliv och arbetsliv.

Nationella mål för studie- och yrkesvägledning

Uppdraget att utveckla kvaliteten i studie- och yrkesvägledning har bidragit till att få fram konkreta lärande exempel från verksamheterna, som ska spridas nationellt. Flera skolor önskar att det ska finnas en tydlig koppling mellan nationell och lokal nivå och få tillgång till kunskaper utifrån forskning och internationell studie- och yrkesvägledning. Många skolor efterlyser tydliga nationella mål för studie- och yrkesvägledning, som ska följas upp och utvärderas på kommun respektive skol- och verksamhetsnivå. Skolverket har under 2009 tagit fram och implementerat allmänna råd och kommentarer om studie- och yrkesorientering. Skolverket kommer att uppmärksamma frågan om tydligare mål i samband med förestående läroplans- och kursplanearbete.

2009-05-04
6 (27)

1. Bakgrund och uppdrag

2005 publicerades Skolverkets rapport "Utvärdering av vägledning inom det offentliga skolväsendet". Studien visar att studie- och yrkesvägledningen skiljer sig åt mellan landets kommuner, mellan skolformer och mellan skolor beroende på kommunernas och skolornas ambitioner. Kommunernas styrning av studie- och yrkesvägledningsverksamheten är relativt svag. Endast drygt hälften av kommunerna har en kommunal samordning av studie- och yrkesvägledningen.

I mindre än hälften av kommunerna finns särskilda vägledningsresurser för särskolan. Det är nästan lika vanligt att särskolans elever får vända sig till grundskolans eller gymnasieskolans vägledare eller att lärarna i särskolan sköter vägledningsuppgifterna. Det hör till ovanligheterna att eleverna i sin undervisning fått bilder av högre studier och arbetsliv.

Av studien framgår också att vägledare upplever problem med att nå ut till föräldrar med invandrarbakgrund. Dagens studie- och yrkesvägledare möter människor med olika bakgrund och förväntningar som vill ha tillgång till vägledning i olika skeden i livet. Förväntningarna på vägledarna är stora samtidigt som man i de flesta kommuner inte har satt upp och definierat mål för vägledning och inte heller kan garantera tillgång till kvalificerad studie- och yrkesvägledning.

Regeringens skrivelse 2005/2006:151 "Kvalitet och samverkan – om utbildning för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning" konstaterade att särskolan ska kvarstå som skolform och att elever i olika skolformer bör ha samma rättigheter och valmöjligheter. För att ge fler elever med utvecklingsstörning möjlighet att delta i arbetslivet bör yrkesutbildningen i gymnasiesärskolan stärkas. Det är ofta svårt för personer med intellektuell funktionsnedsättning att ta sig in på arbetsmarknaden. Regeringen konstaterade:

"Det finns därför ett behov av att även inom sär vux utöka och förstärka yrkesutbildningen. För dem som inte gått igenom en yrkesutbildning inom gymnasiesärskolan kan kommunerna erbjuda yrkesutbildning på gymnasial nivå inom vuxenutbildning för utvecklingsstörda, sär vux. Detta skulle kunna ske i högre grad än vad som är fallet i dag. Det är angeläget att gymnasiesärskolans utbud av yrkesutbildningar är tillgängligt även för elever inom sär vux, liksom att vissa yrkesutbildningar i kommunal vuxenutbildning, komvux, eller delar av dem, kan anpassas för denna personkrets".

För att öka möjligheterna för personer med utvecklingsstörning att komma in på arbetsmarknaden krävs stora insatser av såväl särskolan och sär vux som Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan och arbetsmarknadens parter. Genom samverkan mellan dessa aktörer, där den enskilda individen sätts i centrum, kan insatserna få större effekt än annars. Sådan daglig verksamhet som bedrivs enligt lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade (LSS) bör också omfattas av samverkan.

Myndigheten för skolutveckling fick hösten 2006 i uppdrag av regeringen att med utgångspunkt i ovanstående två utvecklingsområden stödja kommunerna i att utveckla kvaliteten och stärka det systematiska kvalitetsarbetet i studie- och yrkesvägledningen¹.

2007 publicerade Skolverket en kvalitetsgranskning av Studie- och yrkesorienteringen i grundskolan. Där konstateras att information och inslag i undervisningen om skolan och omvärlden, och viss vägledning, till stor del bedrivs med utgångspunkt i de tidsramar som gäller för ansökan till gymnasieskolan. Arbetssättet har inte förändrats nämnvärt över tid. Granskningen visar att arbetet med skola – arbetslivsfrågor begränsar sig till prao inom ramen för några veckors skolarbete och framstår inte som en kontinuerlig process genom elevens skolgång.

Det framträder en bild av att studie- och yrkesorienteringsverksamheten stått utanför skolans utveckling mot mål- och resultatorienterad verksamhet. Ingen av de granskande kommunerna arbetade systematiskt med uppföljning och utvärdering. Slutsatserna från granskningen var att det finns stora kvalitetsmässiga problem i verksamheten, och att det kommunala ansvarstagandet är alltför svagt. Skolorna i granskningen arbetar inte aktivt med att anpassa och konkretisera verksamheten till de nationella målen för studie- och yrkesorienteringen, man följer inte upp och utvärderar verksamheten. Elevernas rätt till den studie- och yrkesvägledning som föreskrivs i läroplanen kan inte säkras.

I samband med kvalitetsgranskningen informerade Skolverket om sitt beslut att utarbeta allmänna råd för att tydliggöra de nationella målen och statens ambitioner med studie- och yrkesorientering i syfte att stödja kommunerna och skolorna i arbetet med en väl fungerande studie- och yrkesorientering. Man konstaterade även att för att stödja implementeringen av de allmänna råden behövs en stor informationsinsats.

Under arbetet med ökad kvalitet i studie- och yrkesvägledningen har Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Skolverket och Socialstyrelsen i samverkan, i enlighet med uppdrag i sina regleringsbrev för budgetåret 2007, utarbetat en ”Strategi för fler personer med funktionshinder i arbete” som överlämnades till Arbetsmarknadsdepartementet i februari 2008.

Strategin och dess förslag sammanfaller väl med resultat och dilemman som presenterats inom ramen för föreliggande regeringsuppdrag från lärande exempel inom gymnasiesärskola och särsvux för övergång till vuxenliv och arbetsliv. Särskilt gäller det stärkt studie- och yrkesvägledning inom särskolan och översyn av regelverken.

På Myndigheten för skolutvecklings webbsida presenterades uppdraget på följande sätt:

¹ Uppdrag till Myndigheten för skolutveckling angående studie – och yrkesvägledning. Regeringsbeslut U2006/5687/S

2009-05-04
8 (27)

”Att elever ska kunna granska olika valmöjligheter och ta ställning till framtidsfrågor är viktiga strävansmål som rör hela skolans personal”.

Detta var också en utgångspunkt för Myndigheten för skolutvecklings uppdrag att på olika sätt främja kvalitetsutveckling av studie och yrkesvägledning - inför övergången mellan grundskola och gymnasieskola och övergången till vuxenlivet inom särskola och särvux. För dagens ungdomar handlar det i stor utsträckning om att formulera egna mål i en föränderlig värld där villkoren snabbt förändras.

Uppdraget pågick under åren 2007 och 2008 och avsåg i första hand grundskolan och elevernas val till gymnasieskolan. Erfarenheterna skulle även spridas till gymnasieskolan och vuxenutbildningen. En andra del avsåg gymnasiesärskolan och särvux och de ungas övergång till arbetsliv och vuxenliv.

Av uppdraget framgick att Myndigheten för skolutveckling skulle:

Rikta stöd till ett urval kommuner för att utveckla kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen. Samverkan ska ske med omgivande samhället, Arbetsförmedling och länsarbetsnämnderna² samt arbetslivet. Samverkan inom skolan, mellan olika personalgrupper om studie- och yrkesvägledningen.

Ge stöd och stimulans till särskolor och särvux för att underlätta elevernas övergång till arbetsliv och vuxenliv. Samverkan ska ske mellan skolan, Arbetsförmedling och lokala Försäkringskassan, lokal samordning kring varje individ.

Uppdraget ska ske i samråd med Statens skolverk och Arbetsmarknadsstyrelsen. I den del som gäller elever med funktionshinder samråd även med Försäkringskassan

Ge andra kommuner möjlighet att ta del av resultaten från de uttagna kommunerna, så kallade lärande exempel. Sprida erfarenheterna från utvecklingsarbetet till andra kommuner och skolhuvudmän. Metodutveckling när det gäller grundskolan och elevernas val till gymnasieskolan.

Erbjuda generella utvecklingsinsatser till alla huvudmän som kan stärka det systematiska kvalitetsarbetet avseende studie- och yrkesvägledning. Spridning av resultat till andra skolformer, gymnasieskola och vuxenutbildning.

Stödet till urvalet av kommuner och skolor beskrivs huvudsakligen under avsnitt 3, Insatser. Samråd på nationell nivå beskrivs under avsnitt 2, Uppdragets genomförande. Erfarenhetsspridning beskrivs under avsnitten 3, Insatser, och 7, Kvalitetsarbete men finns som ingrediens i alla delar av utvecklingsarbetet.

² Har den 1 januari 2008 ombildats och ingår i den nybildade myndigheten Arbetsförmedlingen.

Utvecklingsinsatser riktade till alla beskrivs huvudsakligen under avsnitt 7, Kvalitetsarbete.

2. Uppdragets genomförande

Följande delar har ingått i arbetet med uppdraget:

1. Lärande exempel från 50 kommuner
2. Mötesplatser/konferenser för de lärande exemplen.
3. Regionala spridningskonferenser
4. Nationella konferenser
5. Internationell konferens
6. Idéseminarier på nationell nivå
7. Kurser på universitet och Internationell kurs
8. Webbplats
9. Stödmaterial: ”Kvalitet i studie- och yrkesvägledning - hela skolans ansvar”
10. Inspirationsmaterial för särskolan/särvux: ”Med samverkan är allt möjligt!”
11. Utvärdering och dokumentation

1. Sammanlagt femtio lärande exempel har utsetts i tre omgångar, maj 2007, september 2007 och september 2008. Alla grundskolor, gymnasiesärskolor och särvux har haft möjlighet att ansöka – se avsnittet Insatser.

2. Mötesplatser/konferenser för de lärande exemplen:
Upptaktskonferens för grundskolor i maj 2007 och upptaktskonferens för gymnasiesärskolor och särvux i november 2007.

Avstämningskonferens för grundskolor i december 2007. Tema för konferensen var Kvalitet och förändringar inom studie- och yrkesvägledning.

Konferens i två dagar för gymnasiesärskola och särvux april 2008. Fokus på utveckling av samverkan med deltagare från skola och lokala samverkansparter.

Avstämningskonferens för 36 lärande exempel i maj 2008. Delrapporterna kommenterades och kvalitetsverktyget BRUK presenterades.

Seminariedagar med processtöd av docent Ulf Blossing. Två dagar i september och oktober 2008 på tema förbättringsarbete och spridning som riktade sig till samtliga lärande exempel.

3. Regionala spridningskonferenser arrangerades av lärande exempel i Skellefteå och Stockholm i april, Simrishamn i juni, Linköping i augusti, Kumla och Malmö i september och Göteborg i oktober 2008.

2009-05-04
10 (27)

Regional konferens för särskola/särvux anordnades i Stockholm i december 2008. Planering finns för genomförande av regionala spridningskonferenser under våren 2009 i Karlstad, Mora och Umeå.

4. Nationella konferenser.

"Hjälp dina elever in i arbetslivet" var en nationell konferens med inriktning på skolans samverkan med arbetsliv och näringsliv som genomfördes i mars 2008 i samverkan mellan Myndigheten för skolutveckling, Skolverket, Arbetsförmedlingen och Svenskt Näringsliv.

"Nationell konferens om kvalitet i studie- och yrkesvägledning" i februari 2009. Avslutande konferens som riktar sig till förvaltningschefer, politiker, rektorer, utvecklingsledare, studie- och yrkesvägledare samt lärare. En dag med föreläsare och workshops med medverkande från "Lärande exempelkommunerna" som arbetar med kvalitetsutveckling.

5. Internationell konferens med rubriken *"Vilket kvalitetsarbete görs på vägledningens område internationellt"* genomfördes i september 2008 i samverkan mellan Myndigheten för skolutveckling, Internationella programkontoret och Vistas Karriärvägledning. Konferensen tolkades för de närvarande och webbsändes till 150 studie- och yrkesvägledare i Sverige, Finland, Danmark, Färöarna och Nederländerna.

6. Två idéseminarier har genomförts på nationell nivå med samverkansparter. Följande myndigheter och organisationer har varit representerade: Myndigheten för skolutveckling, Skolverket, Försäkringskassan, Arbetsförmedlingen, Sveriges Kommuner och Landsting, Kommunal, Svenska Målarförbundet och Målaremästarna.

7. Veckokurser på universitet med olika studie- och yrkesvägledningsteman. 28 kurser har genomförts av tre utbildningsanordnare för att höja kvaliteten i studie- och yrkesvägledning. Insatserna avser alla verksamheter i kommunerna, men med fokus på grundskolan och elevernas val till gymnasieskolan.

Kurs om den internationella dimensionen i vägledning i samarbete med Vittra/Vistas, Skolverket och Internationella programkontoret. Kursen gavs på distans vilket gjorde det möjligt för personer från hela landet att delta.

8. Webbplats. En omfattande webbplats har byggts upp med information om konferenser och kurser, material från lärande exempel, artiklar och reportage samt länkar om studievägledning, information om yrken, myndigheter och organisationer. Webbplatsen finns för närvarande under Skolverkets startside/ Utvecklingsstöd/ Studie- och yrkesvägledning/. En ny webbplats är under uppbyggnad.

9. Stöd materialet *"Kvalitet i studie- och yrkesvägledning - hela skolans ansvar"* publicerades våren 2008 med nytryck 2009, totalt 8000 exemplar. Materialet lyfter fram olika perspektiv på frågan vad som är kvaliteten inom studie- och yrkesvägledningen genom elva intervjuer med forskare, politiker, kommunföreträdare och andra nyckelaktörer. Materialet har distribuerats till samtliga grundskolor med årskurs 7-9 och delats ut vid konferenser.

10. Inspirationsmaterial för gymnasiesärskola och särsvux med rubriken *"Med samverkan är allt möjligt"* publicerades 2009. Materialet lyfter fram olika perspektiv på övergång till arbetsliv och vuxenliv. Den första delen innehåller intervjuer med företrädare för några av skolans samverkansparter vid övergången till arbetsliv och vuxenliv. I andra delen av materialet beskrivs arbetet med att utveckla kvaliteten i studie- och yrkesvägledning inom gymnasiesärskola och särsvux.

11. Utvärdering och dokumentation. Mittuniversitet, Institutionen för utbildningsvetenskap, har skrivit en slutrapport av utvärderingsuppdraget om utvecklingsarbetet inom studie- och yrkesvägledningen, med rubriken *"SYV – att stärka relationen mellan skola, ämne och arbetsliv"*

Utvärderingen är av formativ karaktär i två delar. Den ena delen fokuserar resultaten från de kompetensutvecklingskurser som genomförts. Den andra delen beskriver vad det inneburit att vara utsedd till lärande exempel.

Mittuniversitetets hela utvärdering av kompetensutvecklingsinsatserna och "lärande exempelsatsningen" finns som bilaga 2. Dokumentationen av uppdraget finns också från "lärande exempelkommunernas" egna slutrapporter som sammanställts i rapporten "36 lärande exempel berättar - Kvalitetsutveckling inom studie- och yrkesvägledningen".

3. Insatser

Enligt uppdraget skulle insatser riktas till ett urval av kommuner. Myndigheten valde att använda lärande exempel som metod och låta kommuner/verksamheter ansöka om att bli utsedda till lärande exempel.

Lärande exempel innebär i detta sammanhang att man bedriver en planerad och utvärderingsbar verksamhet utifrån en pedagogisk idé. Arbeta med ständiga förbättringar inom studie- och yrkesvägledningen är en viktig beståndsdel. Syftet med lärande exempel är att betona den dubbelriktade lärprocessen som ingår i ett utvecklingsarbete. Det handlar om att delge andra erfarenheter och lärdomar av det egna arbetet. Det handlar också om att ta ansvar och vara medskapande i utvecklingsprocessen på den egna skolan och i kommunen, det gemensamma lärandet.

Myndigheten för skolutveckling inbjöd i tre omgångar kommuner och skolhuvudmän som hade utvecklingsidéer att göra en intresseanmälan. Det fanns

2009-05-04
12 (27)

ett stort intresse att utveckla studie- och yrkesvägledning i landet. Av 115 inkomna ansökningar utsågs under år 2007 trettiosex lärande exempel, som arbetade med att utveckla kvaliteten i sina kommuner, varav tjugofem var inom grundskolan och elva inom särskolan. 2008 gick Myndigheten för skolutveckling ut med en ny inbjudan. Av 36 ansökningar utsågs ytterligare fjorton lärande exempel.

Följande förväntningar ställdes på de lärande exemplen:

Kommunen/verksamheten

- är innovativ och bedriver verksamheten utifrån en tydlig pedagogisk idé/metod/modell
- arbetar med ständiga förbättringar inom studie- och yrkesvägledningen som ger elever förutsättningar för väl underbyggda val för framtiden
- kan förklara sin verksamhet och sina strategier på ett begripligt sätt för andra och vill bjuda på sina kunskaper och erfarenheter samt delta i ett gemensamt lärande
- har rektor och arbetslaget med i utvecklingsarbetet
- är beredd att anslå tid och delta i konferenser
- är beredd att delta i kompetensutvecklingsinsatser

Kriterier för att bli uttagen till Lärande exemplen var att arbeta målmedvetet med tydligt individfokus kopplat till styrdokumentet. Man skulle ha en utvecklingsidé om att höja kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen och ett påbörjat kvalitetsarbete. Kommunen/verksamheten angav i ansökan ett eller flera utvecklingsområden. Man åtog sig att sprida sina kunskaper och erfarenheter. Geografisk spridning av de lärande exemplen var också viktigt med tanke på att satsningen skulle spridas över hela landet.

I utnämmandet till lärande exempel ingick förutom nämnda åtaganden ett schablonmässigt ekonomiskt stöd till att utveckla kvaliteten och sprida erfarenheterna till andra

4. Utvecklingsområden

Ett antal utvecklingsområden utarbetades med stöd i Skolverkets utvärdering. De ansökande kommunerna/skolorna fick ange vilka utvecklingsområden de avsåg att arbeta med inom grundskola och gymnasieskola av följande:

- Mål och planer för kvalitetsutveckling av studie- och yrkesvägledning
- Helhetssyn på studie- och yrkesvägledning inom kommunen och skolan

- Samverkan mellan kommun, omgivande närsamhälle, arbetsliv, näringsliv och arbetsförmedling
- Samverkan inom skolan mellan olika personalgrupper
- Integrering av studie- och yrkesvägledning i undervisningen
- Information och vägledning som ger underlag till elevernas gymnasieval
- Praktisk arbetslivsorientering som ger eleverna egna konkreta erfarenheter
- Utvecklingssamtal och individuella utvecklingsplaner som ger underlag för val till gymnasieskolan
- Forskningsanknytning kopplat till metod- och kvalitetsutveckling
- Andra innovativa idéer och metoder i studie- och yrkesvägledning

För sökande från gymnasiesärskola och särvux fanns följande sju utvecklingsområden att välja mellan:

- Lokal samordning kring varje individ
- Koppling till styrdokumentet
- Samverkan mellan skola, försäkringskassa, arbetsförmedling samt arbetsmarknadens parter
- Mål och planer för kvalitetsutveckling för studie- och yrkesutveckling
- Helhetssyn på studie- och yrkesvägledning inom kommunen och skolan
- Information och vägledning för att underlätta studerandes val till arbetslivet och vuxenlivet
- Praktik som ger studerande egna konkreta erfarenheter

Mötesplatser för lärande exempel

De lärande exemplen bjöds in till återkommande mötesplatser för att arbeta med kvalitetsutveckling, lyssna till och resonera med föreläsare, utbyta erfarenheter och stämna av hur långt arbetet kommit. Grundskoleexemplen samlades vid fem tillfällen. Det har företrädesvis varit studie- och yrkesvägledare och utvecklingsledare men också lärare, rektorer och förvaltningstjänstemän som har deltagit. Särskoleexemplen har samlats vid fyra tillfällen där vägledare, lärare, och tjänstemän från Försäkringskassa, Arbetsförmedling, Socialtjänst med flera deltagit. Omdömena om de gemensamma mötesplatserna är genomgående goda.

Resultat

De lärande exemplen kan i enlighet med uppdraget delas in i två grupper; grundskolor med fokus på valet till gymnasieskola och gymnasiesärskolor och särvux med fokus på övergång till arbetsliv och vuxenliv. Dessa båda grupper har stått inför olika utmaningar i sitt utvecklingsarbete. För grundskolorna har det framför allt handlat om att implementera ett nytt synsätt på vägledning, som hela skolans ansvar. Det har medfört nya arbetssätt och nya roller. Samverkan och

2009-05-04
14 (27)

implementering i organisationen har varit i fokus även om samverkan med arbetslivet också varit ett mål.

De deltagande särskolorna kan delas upp i två grupper. För gymnasiesärskolor har arbetet främst gällt att utveckla samverkan, medan det för särsvux också handlat om att utveckla yrkesinriktade kurser. Inom särsvux hade endast ett fåtal kommuner påbörjat utvecklingen av yrkesinriktade kurser innan projektstart. De gemensamma beståndsdelarna för dessa grupper handlar om systematik i kvalitetsarbetet med studie- och yrkesvägledningen, samverkanskompetens och spridning av erfarenheter.

Mål och planer

Deltagande skolor och kommuner upprättade handlingsplaner med mål och förväntade effekter. Flera av de lärande exemplen har successivt formulerat målen allt tydligare. Verksamheten i gymnasiesärskolan och särsvux har enligt Skolverkets utvärderingar varit inriktad på omvårdnad och anpassning till vuxenliv. Det har inte alltid funnits en tydlig koppling till läroplan och kursplaner med dess syn på kunskapsutveckling och bedömning. Flera av de lärande exemplen har arbetat fram en starkare anknytning till styrdokumentet vilket gäller både särskola och grundskola.

Många av handlingsplanerna skulle kunna utformas på ett bättre sätt för att vara fungerande och styrande dokument i utvecklingsprocessen. Det finns en efterfrågan från skolorna att få höja sin kompetens att arbeta med mål och resultat.

Helhetssyn

Helhetssyn handlar för många lärande exempel om att skapa en gemensam syn på vägledning i hela kommunen. Det har inletts översyner, utredningar och omorganisationer. Flera nivåer i kommunen har blivit delägare av frågorna, bland annat politiker. Balansen mellan kommunal styrning och skolans eget mandat har behandlats i flera slutrapporter. Ett sätt att uttrycka den gemensamma synen på vägledning är att tala om en ”SYV-tråd”, som Tjörns kommun gör, eller som Nacka kommun bygga upp nya begrepp avseende karriärvägledning.

Ett rättighetsperspektiv framkommer hos flera lärande exempel oavsett om det är grundskola eller gymnasiesärskola/särsvux. Hur garantera medborgaren en oberoende vägledning oavsett ekonomi eller utbildningens organisationsform? Och den unga människan tillgång till arbetsmarknaden – är det en mänsklig rättighet?

Samverkan utåt - grundskola

Ingen av grundskolorna har uttryckligen samarbetat med Arbetsförmedlingen utan det har i projektet skett på nationell nivå. Flera av grundskolorna konstaterar att när en grundskola blir allt aktivare i sina kontakter med arbetsliv och näringsliv så riskerar man att konkurrera med den egna gymnasieskolan. Flera efterlyser

uppföljning och utvärdering av politiska mål, när det gäller satsning på skola/arbetsliv. En sådan utvärdering bedöms också ha en utvecklingsbefrämjande verkan.

Många grundskolor har blivit positivt överraskade av framgången i kontakterna med näringslivet. Dessa kontakter kräver planering, tid, personliga möten och ömsesidighet för att vara hållbara. Entreprenöriellt lärande är en drivkraft i många skolor och kommuner vilket har direkt samband med skola - arbetsliv. En utvecklad samverkan med näringslivet kan leda till att vägledaren och läraren får nya roller.

Samverkan utåt – särskola

Gymnasiesärskola och särvtux har samverkat med en lång rad parter: Skola, Arbetsförmedling, Försäkringskassa, Socialtjänst, habilitering och intresseorganisationer. Inom dessa har det funnits olika företrädare som till exempel vägledare, rektorer, lärare, handläggare, LSS-handläggare och coach vid daglig verksamhet. Speciella organisationer som Aktema i Norrköping har varit viktiga parter.

I det nätverksbygge som pågått har man byggt laganda och samsyn och haft gemensam kompetensutveckling, vilket bidragit till ökad insyn i samverkansparternas olika uppdrag och förutsättningar. Olika kompetenser erkänns och man blir tryggare i sin egen roll. Styrgrupper med chefer från de olika samverkande organisationerna har varit en styrka, särskilt om resurser kunnat användas på ett flexibelt sätt.

Utveckling av ”coachning” och handledning återkommer hos många lärande exempel. Det handlar om ett långsiktigt stöd för de studerande och utbildning av handledare/naturliga stödjare på APU eller arbetsplats. Samverkan har haft dubbla syften, dels primärt att arbeta med bättre förutsättningar för individen och dels att effektivisera samarbetet. Långsiktigt arbete runt individen lyfts fram som en framgångsfaktor med tidiga kontakter i samverkan och långvarigt uppföljningsansvar.

Hela skolans ansvar

I många av kommunernas slutrapporter finns positiva beskrivningar avseende vikten av gemensamma upplevelser. Det kan gälla ett lag från en skola som gemensamt deltagit i en av de erbjudna kurserna eller gemensamt arbete inför, under och efter en regional spridningskonferens. Ett annat framgångsrikt sätt att skapa gemensamma bilder är att samlas in material till en gemensam idébank eller inventera vad som redan görs inom skola/arbetsliv. Ur vägledningsperspektiv kan befintligt arbete ses i ett nytt sammanhang.

Yrkesrollerna förändras i ett utvecklingsarbete. Lärare kan få grepp om sin vägledande roll och använda individuell utvecklingsplan och utvecklingssamtal för detta och gärna använda vägledaren som stöd. Mentorskap får en vidgad innebörd. Vägledaren får en tydligare och mer integrerad roll i skolans undervisning, kanske

2009-05-04
16 (27)

mer som processledare. Mycket av vägledningsarbetet kan byggas in i undervisningen. I några rapporter beskrivs också hur man arbetat med bedömning och betygskriterier. Det betonas även vikten av att rektor är kunnig i vägledningsuppdraget och är med i utvecklingsarbetet.

Forskning

Det är inget lärande exempel som specifikt har arbetat med ”Forskningsanknytning kopplat till metod- och kvalitetsutveckling”. Utvecklingsområdet handlar om att vägledning liksom annan skolverksamhet behöver kontinuerlig påfyllning och utmaning från forskning.

Flera lärande exempel betonar dock vikten av det stöd de fått från aktuell forskning genom konferenser, stödmaterialet och mötesplatser. Forskningsanknytning är ett angeläget utvecklingsområde för framtiden, särskilt när det gäller skolors och kommuners anknytning och användning av befintlig forskning. Detta beskrivs i stödmaterialet ”Kvalitet i studie- och yrkesvägledningen – hela skolans ansvar”.

Forskarna Ann Kjellberg, Anders Lovén och Lisbeth Lundahl har medverkat vid olika konferenser om studie- och yrkesvägledning. Utifrån forskningsprojektet ”Individen, vägen och valet” genomfördes fokusgrupper med representanter från ”lärande exempelskolor”, som tillsammans med forskare och nyckelaktörer fick reflektera över forskningsresultat och vilken nytta det innebär för verksamheten.

Innovativa idéer och metodutveckling

Utvecklingsarbete går inte att kopiera utan måste formas efter rådande villkor t.ex. vilken skolkultur som råder. Bland intressanta idéer i de lärande exemplen kan nämnas en bred och långsiktig kommunal satsning i Falköping, samtalsanalys i Göteborg, karriärcoachning i Mark, webbaserad IUP i Simrishamn, distansvägledning hos Vistas karriärvägledning, betygskriterier i Nya Elementar i Stockholm, lokala samordnare i Växjö, skolan som arbetsplats i Malmö, förändrade arbetsuppgifter för lärare i sär vux i Botkyrka, ”supported employment” hos sär vux i Stockholm och ”Karriärutveckling för alla” i Nacka.

Under utvecklingsarbetet har en metodutveckling påbörjats när det gäller systematiskt förbättringsarbete av studie- och yrkesvägledningen. Samverkan har intensifierats och stärkts internt och externt. Medvetenheten om vikten av att sprida sina lärdomar har ökat markant.

Spridning av erfarenheter och inspiration

Uppdraget att sprida sina erfarenheter har tolkats och genomförts på olika sätt. Många av de deltagande kommunerna och skolorna har längre eller kortare artiklar på sina hemsidor. På Myndigheten för skolutvecklings hemsida och senare på Skolverkets hemsida har kommunerna kunnat presentera sitt utvecklingsarbete och erfarenheter för andra kommuner.

Många bedömde att det behövdes omfattande spridning i den egna organisationen och i den egna kommunen och arbetade därför lika mycket med spridning inåt i sin egen verksamhet, som med spridning externt. Lokaltidningar, t.ex. Uppsala nya tidning och Nerikes Allehanda och facktidningar har uppmärksammat projektet med reportage från spridningskonferenser och intervjuer med projektledare eller förvaltningschef om pågående utvecklingsarbete.

De allra flesta är mycket positiva till uppdraget att sprida sitt lärande och att hämta inspiration från andra. Särskilt glädjande är uttalanden om ett ökat självförtroende i det egna arbetet och i att berätta om sin egen verksamhetsutveckling. Fokus på samverkan i kommunen och hela skolans ansvar för studie- och yrkesvägledning är det som varit mest givande. Spridningsuppdraget har lett till kontakter och nätverksbygge som många uppger att man kommer att ha nytta av för lång tid framåt. Vikten av inspiration från andra och jämförelser med andra är ord som återkommer i nästan alla rapporterna. Många efterlyser dock fortsatt hjälp och stöd från statens sida för att mäta med det omfattande utvecklingsarbete som nu är påbörjat. Nätverksbygget om kvalitet har börjat och det behöver utvidgas.

5. Samverkan - generella erfarenheter

Ett nyckelord för utvecklingsarbetet är samverkan. För grundskolorna har det handlat mycket om inre samverkan mellan olika yrkesgrupper i skolan, men också om samverkan med näringslivsföreträdare. För gymnasiesärskolorna och särvux har det handlat om samverkan med alla parter som har en roll för individens inträde i arbetsliv och vuxenliv, men här har också funnits beståndsdelar som avser inre samverkan.

Under de gemensamma utbildningsdagarna har deltagarna diskuterat samverkan utifrån generella erfarenheter. Samverkan är inte ett självändamål utan ett medel för att på ett effektivare sätt åstadkomma de resultat som behövs. Liksom för annat utvecklingsarbete kräver fungerande samverkan förutsättningar i form av styrning, struktur och samsyn.

Styrning handlar om engagemang och tydlighet från de berörda ledningsnivåerna. En ensam handläggare utan mandat har svårt att samverka. Även ledningsnivåerna behöver samverka. Och sist men inte minst behöver de som samverkar formulera ett gemensamt mål. Annars riskerar samverkan att handla om annat än vad det ursprungliga syftet var.

Struktur innebär att formulera mål för det gemensamma arbetet, att definiera målgrupp för arbetet, att lära känna och respektera varandras yrkesroller och att göra en arbetsfördelning. För att detta ska fungera krävs rutiner för samverkan och ett visst mått av samverkanskompetens.

Samverkanskompetensen har flera beståndsdelar och den kan med fördel byggas upp genom gemensam kompetensutveckling som handlar om kunskapen att arbeta

2009-05-04
18 (27)

med mål, genomföra kontinuerlig uppföljning, hantera gränsdragningsproblem och såväl yrkesmässiga som kulturella skillnader. Den samsyn som ska uppnås behöver hantera såväl tilliten mellan de professionella som kontinuerlig kompetens- och metodutveckling, men även kunskap om varandras uppdrag, resurser och begränsningar.

Internationell dimension

Under arbetets gång identifierades intresset och behovet av internationella kontakter. Det beslutades att uppdraget även skulle omfatta ett internationellt perspektiv. Flera av de lärande exemplen nyttjade möjligheten att resa på studiebesök inom Norden eller att bygga upp kontakter och planera för kommande besök. Kontakterna har gett erfarenhetsutbyte om hur kvalitetsutveckling sker i andra länder.

6. Skola och arbetsliv

Alla lärande exempel hade ”skola och arbetsliv” som utvecklingsområde. Många lokala och regionala kontakter och nätverk har skapats och vidareutvecklats. Samarbetet mellan Växjö kommun och GoTech, som är en samverkan med de största industriföretagen i Växjöregionen, är ett exempel, Skövde kommuns samarbete med potentiella arbetsgivare i Skaraborg är ett annat.

En nationell konferens med temat ”Hjälp dina elever in i arbetslivet” har genomförts med bland annat föreläsare från konsultföretaget Estrand på temat ledarskap & lönsamhet, från Skolverket om utbildningsinfo.se och från Arbetsförmedlingen om Yrkeskompassen och webbplatsen avstamp.nu.

Nationell samverkan för att utveckla skola- arbetsliv har skett med Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Internationella programkontoret, arbetsmarknadens parter och branschföreträdare. Idéseminarier har genomförts där gemensamma utvecklingsområden har diskuterats och olika idéer prövats. Målarbranschen har visat intresse för fortsatt gemensamt arbete.

Gymnasiesärskolor och särsvux har en stor utmaning i att få omgivningarna att tro på projektet och på sina elever, att se vad individer kan i stället för vad de har för begränsningar.

Från gymnasiesärskolor/särsvux efterfrågas stöd i att arbeta med attitydförändring. Det kan handla om den egna organisationen, kommunala chefer eller näringslivsföreträdare. Det är ett långsiktigt arbete och som någon uttrycker det i sin slutrapport: ”Mycket handlar om okunskap.”

7. Kvalitetsarbete

Hela skolans ansvar

För att åstadkomma en kvalitetsutveckling har man i de lärande exemplen strävat efter att förflytta fokus dels från studie- och yrkesvägledaren som en person till studie- och yrkesvägledning som en funktion i skolan och dels från en persons ansvar till hela skolans ansvar. Stödmaterialiet ”Kvalitet i studie- och yrkesvägledning - hela skolans ansvar” är avsett för förvaltningschefer, rektorer, utvecklingsledare, lärare och studie- och yrkesvägledare i grundskolan.

Kompetensutveckling

Under projektiden erbjöds kompetensutvecklingsinsatser för att utveckla kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen. I slutrapporterna framkommer att kompetensutveckling i arbetslag/skollag med lärare, rektor och studie- och yrkesvägledare tillsammans har varit en framgångsrik modell.

Kompetensutvecklingens syfte har varit att stödja skolans kvalitetsprocess från att sätta mål och formulera planer för skolans studie- och yrkesvägledning, till att utvärdera resultat och föreslå förbättringsåtgärder. Deltagarna i ”arbetslaget” förväntades utföra konkreta arbetsuppgifter med skolans kvalitetsutveckling i tiden mellan seminarier och gruppmöten. Två kurser riktade sig till arbetslag från verksamhet/skola med syftet att utveckla kvaliteten i studie- och yrkesvägledning och samverka med det omgivande samhället och arbetslivet.

Kvalitetsarbete

Ett systematiskt kvalitetsarbete behöver utvecklas inom studie- och yrkesvägledningen. Skolverket definierar begreppet kvalitet i termer av hur väl verksamheten uppfyller nationella mål, svarar mot nationella krav och riktlinjer, uppfyller andra uppsatta mål, krav och riktlinjer förenliga med de nationella samt kännetecknas av en strävan till förnyelse och ständiga förbättringar.

Genom nationella konferenser, ett stödmaterial och lärande exempel har kvalitetsarbetet utvecklats. De lärande exemplen har planerat och genomfört utvecklingsarbetet på olika sätt, men fortsatt arbete med kvalitetsarbete, mål och utvärdering inom vägledningen återstår.

De lärande exemplen har arbetat med ett systematiskt kvalitetsarbete genom hela utvecklingsprocessen. Utifrån ansökan har de tagit fram en handlingsplan med mål och förväntade effekter, som har följts upp via delredovisning och slutrapport. Många har reviderat sina planer under projektiden. I några kommuner har de utarbetade underlagen använts med framgång i den egna kommunen.

2009-05-04
20 (27)



Kvalitetscirkel

Ofta uppfattar de enskilda skolorna inte kvalitetssäkring och kvalitetsredovisning som en del i den egna skolans utvecklingsarbete. De kopplar begreppen till kommunledningens ansvarsområde och framför allt kommunens mallar för kvalitetsredovisning. Däremot visar skolor och kommuner att de i praktiken strukturerat och dokumenterat arbetet efter de principer som begreppen står för. De har genomfört en nulägesanalys genom att inventera den egna verksamheten, ställt upp mål, utarbetat strategier för att nå målen och lagt in tid för utvärdering och uppföljning.

Så gott som alla lärande exempel betonar den inspiration och kunskapspåfyllning som mötesplatser, konferenser, kurser och arrangerandet av regionala konferenser inneburit. Särskilt betydelsefullt har det varit att tillsammans med samverkansparter resa iväg och gemensamt kunna reflektera kring programinnehåll. Det har varit samverkan mellan vägledare, lärare och rektor inom ett verksamhetsområde eller mellan vägledare och samverkansparter i daglig verksamhet, Arbetsförmedling och Försäkringskassa.

BRUK

BRUK (Bedömning, Reflektion, Utveckling och Kvalitet) är ett verktyg för självskattning av kvaliteten i samtliga läroplansstyrda verksamhetsformer. BRUK utgår från de nationella styrdokumenterna och rangordnar inte målen.

Det är i första hand ett hjälpmedel för systematiskt kvalitetsarbete och kan fungera som hjälpmedel i arbetet med kvalitetsredovisningen. Det introducerades för de lärande exemplen och flera inom grundskolan använde delen om vägledningsprocess.

Gymnasiesärskolor och särvox har svårare att använda BRUK eftersom materialet inte är särskilt anpassat för deras verksamhet. Flera av de lärande exemplen har använt BRUK, till exempel för underlag till nulägesbeskrivning. Nedanstående exempel illustrerar hur kriterierna är formulerade:

GRUNDSKOLAN		Vägledningsprocess					
3. Entreprenörskap*							
<i>*Med entreprenörskap menas här att pedagogiskt stödja och stimulera eleven att utveckla sina kreativa och sociala förmågor, att ta egna initiativ och utveckla problemlösning.</i>							
Indikatorn beskriver hur lärandet stärker elevers självkännet, initiativförmåga och handlingskraft så att de står väl rustade för framtidens studie- och arbetsliv.							
Kriterier att skatta:	Vår skattning						
	A	B	C	D	E	F	
1) Vi har definierat hur vi ska arbeta med och utveckla entreprenörskap.							
2) Vi har modeller och verktyg för arbetet med entreprenörskap.							
3) Skolans personal är engagerad och delaktig i ett lärande inriktat mot entreprenörskap.							
4) Utvecklandet av entreprenörskap är en naturlig del i verksamheten.							
5) Skolan förmedlar vikten av att vara handlingskraftig till eleverna.							
6) Vi uppmuntrar eleverna att ta egna initiativ.							
7) Vi ger eleverna förutsättningar att utveckla sin kreativitet.							
8) Vi ger eleverna förutsättningar att arbeta självständigt och lösa problem.							
9) Skolan anordnar utbildningsdagar om entreprenörskap som sker i samverkan med lokalt näringsliv och föreningsliv.							
10) Lämnasövergripande temaarbeten är entreprenörskap ett viktigt tema.							
På vår skola/i vårt arbetslag anser vi att även följande kriterier bör ingå i skattningen av indikatorn:							
11)							
12)							

Förbättringsarbete

Hösten 2008 arrangerades två seminariedagar med docent Ulf Blossing. Den första dagen hade som tema "Förbättringsarbetets beståndsdelar" och bjöd in till reflektion om att det i en skolutvecklingsprocess är nödvändigt att arbeta med

- Lärande som riktas mot att "lära att lära", dvs. mot att utveckla en problemlösande kapacitet och förmåga att tackla nya krav.
- Lärande som riktas mot målen, dvs. att finna nya visioner och nya mål.
- Lärande som riktas mot medlen, dvs. att handla mer effektivt.

2009-05-04
22 (27)

Den andra dagen hade som tema ”Att sprida goda idéer”.

Kompetensutveckling i form av kurser

Myndigheten upphandlade hösten 2007, våren 2008 och hösten 2008 sammanlagt cirka 30 kurser av tre högskolor med utbildning i studie- och yrkesvägledning. Kurserna avsåg alla verksamheter i kommunerna, men med fokus på grundskolan och elevernas val till gymnasieskolan. Följande kurser genomfördes

1. Att utveckla kvaliteten i studie- och yrkesvägledning
2. Skolans samverkan med omgivande samhället och arbetslivet
3. Professionella samtal/vägledning.
4. Kreativ vägledning för utbildade och erfarna vägledare.
5. Karriärutveckling och mångkulturell vägledning
6. Studie- och yrkesvägledning av elever i särskola/särvux.
Distanskurs
7. Den internationella dimensionen i vägledning - vad innebär den?
Distanskurs.

Kurserna 1 och 2 hade målgruppen ”skollag” med rektor, studie- och yrkesvägledare och lärare. Kurs 3 hade lärare som målgrupp och gav verktyg för att höja kvaliteten på utvecklingssamtal med elever och föräldrar. Kurs 4 var påfyllning för erfarna vägledare. Kurs 5 hade samband med mångfaldssatsningen. Kurs 6 vände sig till särskola och särvux och anordnades eftersom efterfrågan var stor på en specialinriktad kurs. Kurs 7 var ett svar på det stora intresset för vägledning ur internationellt perspektiv.

Webbmaterial

På myndighetens hemsida har dokumentation från konferenser samt inspirations- och stödmaterial publicerats. Information om lärande exempel har varit en viktig del för spridningen av kommunernas erfarenheter av utvecklingsarbetet. Flera lärande exempel poängterar att de kontinuerligt besökt sidan och använt material och kontaktuppgifter från andra lärande exempel. Den webbaserade informationen har varit värdefull för kontakten mellan skolor inom ramen för utvecklingsprojektet och för att utbyta erfarenheter.

8. Utvärdering

Utvärderingen har genomförts av Mittuniversitet, Institutionen för utbildningsvetenskap. Den första delen presenterar resultaten från de kompetensutvecklingskurser som genomförts. Den andra delen analyserar vad det inneburit att vara utsedd till lärande exempel.

Utbildningarnas effekt

Utbildningsinsatserna har utvärderats genom en telefonenkätstudie till ett urval av kursdeltagare. De beskrivs mycket positivt i utvärderingen. Deltagarna kunde se skola och samhälle i ett vidare perspektiv, blicken höjdes. De förstod syftet på ett annat sätt än tidigare. Lärarna och vägledarna beskrev att de tänker annorlunda efter utbildningen. Utbildningarna har haft delvis olika innehåll men alla har beskrivits som betydelsefulla. Lärarna och vägledarna understryker betydelsen av att få nya kunskaper och inspiration i initieringen av ett utvecklingsarbete. Det är viktigt att få gemensamma referensramar.

Mittuniversitet beskriver svårigheterna att dra generella slutsatser när kurserna haft olika målgrupper och när innehållet varierat mellan kurserna. Det positiva har övervägt det negativa och kursdeltagandet har på kort sikt gett stora effekter, eftersom många har haft nytta av sina lärdomar både för sig själv och för skolans arbete med studie- och yrkesvägledning. Det är svårare att uttala sig om kurserna på längre sikt ger en varaktig effekt. Utvärderingen betonar att för de skolor som är uttagna som lärande exempel för att höja kvaliteten i vägledning, och som använt kursdeltagandet som ett inslag för att utveckla projektet, kan kurserna ge en varaktig effekt. Samma sak gäller de individer som har stöd av sin organisation, men då krävs det även här ett fortsatt stöd för förändringsarbetet.

Utvärderingen konstaterar att det inte alltid är hela skolan som är inblandad i arbetet med studie- och yrkesvägledning. Om uppdraget är att utveckla studie- och yrkesvägledningen, så måste fler insatser göras för att involvera alla. Skolorna behöver arbeta fram former som synliggör vad var och en har för ansvar när det gäller studie- och yrkesvägledning. Dessutom behöver skolorna hitta former för hur personalen ska samarbeta inom skolan för att utveckla detta arbete.

Vad har uttagningen till lärande exempel betytt för skolan

Den andra delen i utvärderingen är en fallstudie av tre lärande exempelkommuner som inriktats mot vad det inneburit att vara utsedd till lärande exempel.

Skolorna är medvetna om att de ännu inte kan presentera några mätbara resultat, men de vill gärna förmedla vad de anser att uttagningen till lärande exempel betytt för skolan:

- ”Medvetenheten och kunskapen om studie- och yrkesvägledningens betydelse har ökat. Personalen har fått en vidare inblick i verksamheten genom studiedagar och samtal. Engagemanget har ökat. De har tillsammans definierat vad studievägledning är.

- De har skapat en tydlig struktur för arbetet med studie- och yrkesvägledning. Det finns en handlingsplan både för studie- och yrkesvägledning som utvecklingsområde och för den enskilde eleven. Fler ser att mentors- och vägledarjobbet kan kopplas till varandra. De upplever ett sammanhang.

- De har skapat ett levande nätverk med näringslivet. Fler klasser använder fadderföretagen. Partnerföretagen används alltmer. Skolan har kommit ut i arbetslivet

2009-05-04
24 (27)

och arbetslivet har kommit in i skolan. Skolan har stött på oväntade reaktioner utifrån. Många företagare blir positivt överraskade över att eleverna är så positiva till och delaktiga i skolarbetet. De imponeras av elevernas engagemang och av lärarnas kompetens.

- Mer kvalitet i praons genomförande; för- och efterarbete samt utvärdering i direkt anslutning till praoperioden. Föräldrar och elever är mycket positiva till insatsen, vilket märks i utvecklingsamtalen.

- Studie- och yrkesvägledaren har dokumenterat insatserna, med tydliga krav på uppföljning.

Arbetet är kvalitetssäkrat. Insatsen ingår mycket begränsat i kommunens kvalitetsredovisning, vilket är ett byråkratiskt problem; beskrivningar passar inte i mallen”.

Engagemang på flera nivåer

De utvärderade kommunerna har idag engagemang och delaktighet på flera nivåer, men vägarna dit har sett olika ut i de olika kommunerna. I en kommun har vägen gått från den enskilda skolan till ledningsnivån (bottom-up) varifrån insatsen kommer att spridas vidare till kommunens övriga skolor (top-down).

I en annan kommun kommer initiativet från vägledarna som nu samarbetar med kommunledningen (bottom-up) för att sprida kunskap om studie och yrkesvägledning som verksamhet till alla rektorer, lärare, politiker med flera i en kommande planerad seminarierie.

I en tredje kommun fanns ett starkt intresse från barn- och utbildningsnämnd att utveckla studie- och yrkesvägledningsområdet, redan innan myndigheten inbjöd till ”Lärande exempel”. Kommunen hade redan en tjänst som samordnare av studie och yrkesvägledningsverksamheten. Det fanns ett väl utvecklat samarbete mellan studie- och yrkesvägledare, kommunala chefer, rektorer, vägledare och lärarnas intressegrupp. Sammanfattningsvis har samtliga kommuners utvecklingsarbete utmynnat i samverkan mellan de olika nivåerna, även om det skett på olika sätt.

Skolorna är överens om att myndighetens utvecklingsinsatser med lärande exempel har lyft fram vägledarnas roll och betydelse och ökat medvetenheten om det breddade vägledningsbegreppets betydelse för skolans utveckling. Utbildnings-satsningen har gett deltagarna nya perspektiv och skapat intresse och engagemang att finna nya vägar i samarbetet mellan skola och arbetsliv. Utformningen av överenskommelsen mellan kommunerna/verksamheterna och myndigheten har inneburit att deltagarna fått utmaningar som inneburit en fördjupning i det egna lärandet. Dessa goda resultat garanterar emellertid inte att intentionerna med studie- och yrkesvägledningen som hela skolans angelägenhet infriats fullt ut. Fortfarande arbetar bara en minoritet av lärarna aktivt med utveckling av studie- och yrkesvägledning.

Skolorna är fortfarande på väg och det skiljer mellan skolor och kommuner hur arbetet fortskridit, något som i hög grad hänger samman med vilket stöd vägledarna fått av skol- och kommunledning och från vilken plattform i organisationen som de fått verka.

Slutsatser från utvärderingen

Mittuniversitetets utvärdering leder till slutsatsen att ansträngningarna att höja arbetet med kvaliteten i studie- och yrkesvägledningsverksamheten har slagit väl ut hos dem som har deltagit. Förfarandet med att intresserade lokala aktörer själva ansöker om att få delta, och ett urval som görs av myndigheten om vilka som ska beviljas stöd, är en form som bör kunna ge goda förutsättningar.

I de lärande exemplen finns gott om personer som tycks genuint intresserade av att utveckla studie- och yrkesvägledningen och också påbörjat arbetet innan regeringsuppdraget. Kursstudiens resultat pekar på att kurserna generellt sett uppfattas som yrkes-relevanta och med god kvalitet. Det tycks också som om kurserna faktiskt har påverkat det dagliga arbetet. I de ”lärande exemplen” lyfts också kurserna fram som en viktig del i förändringsarbetet. I vissa fall har deltagandet till och med givit helt nya insikter och förståelse för studie- och yrkesvägledningsverksamheten i ett vidare samhälleligt sammanhang.

Mindre märkbar är kursernas påverkan på arbetssättet på skolnivå. De lärande exemplen visar hur ledningsfunktionerna på samtliga nivåer har hanterat satsningen. Vidare handlar det om en inställning till och förståelse för studie- och yrkesvägledningsverksamheten som något mer än prao och studie- och yrkesvägledning till enskilda elever. Att kunna dra nytta av och tillgodogöra sig kunskaper om det omgivande samhället i direkt anslutning till andra verksamheter än skolan, och planera undervisningen så att skolämnena får sin konkretisering i ett sådant sammanhang, kräver att lärarna engagerar sig och att det finns en mer sammanhållen idé vid skolorna.

Tid är en väsentlig förutsättning för att skapa ny förståelse och även för att få till stånd nya handlingsmönster. De lärande exemplen visar att förväntningarna på resultat av utvecklingsarbetena ofta är alldeles för höga. Det tar tid att genomdriva förändringar vilket är en viktig lärdom i sig. Tålmod är alltså en dygd i dessa sammanhang. Det räcker inte med fina planer, ekonomiska incitament och tydlig viljeinriktning av ledningen, även om sådana inslag är ett stöd.

I fallstudierna finns exempel på hur kursdeltagande har integrerats med övergripande initiativ att för studie- och yrkesvägledningen vidga verksamheten från att vara en angelägenhet för den enskilde eleven till att handla om kunskapen om yrkesliv och samhälle i vidare bemärkelse. Utvärderingen visar att ett sådant vidare perspektiv leder till att fler än vägledarna intresserar sig för och engagerar sig i förändringsarbetet.

2009-05-04
26 (27)

9. Skolverkets sammanfattande bedömning

Hela skolans ansvar

Skolverkets bedömer att kvaliteten i studie- och yrkesvägledning är hela skolans ansvar. Yrkesrollerna förändras i utvecklingsarbetet. Lärarna får grepp om sin vägledande roll med hjälp av individuella utvecklingsplaner och genomförande av utvecklingssamtal och använder vägledaren som stöd. Mycket av vägledningsarbetet byggs in i undervisningen och det är en förutsättning att rektor är med i utvecklingsarbetet och kunnig i vägledningssuppdraget. Vägledaren får därigenom en tydligare och mer integrerad roll på skolan. Eleverna får bättre förutsättningar att göra väl underbyggda studie- och yrkesval.

Skolledningen får en nyckelroll i förbättringsarbetet av skolans studie- och vägledning. Utvärderingen lyfter fram rektors ansvar att skapa förutsättningar för att synliggöra och göra fler delaktiga i verksamheten. De lärande exempel som lyckats integrera studie- och yrkesvägledningen i undervisningen och gjort den utvärderingsbar har haft ett starkt stöd och engagemang från skolledningen. Skolverket har konsekvent inbjudit rektorer till konferenser och kompetensutvecklingsinsatser, men erfarenheter från projektet visar att det är svårt att nå den viktiga målgruppen. Nationella mål och bestämmelser för studie- och yrkesvägledning är ett viktigt moment i rektors- och lärarutbildningen för att det ska bli hela skolans ansvar.

Likvärdigheten

Det ser väldigt olika ut när det gäller kommunernas förutsättningar att stödja de studerande att göra väl underbyggda val i alla skolformer. Den enskildes rätt till ett sådant stöd betonas i flera lärande exempel oavsett om det är grundskola, gymnasiesärskola eller särvtux. Hur får den unga människan tillgång till arbetsmarknaden? Hur får medborgaren tillgång till en saklig och opartisk vägledning oavsett ekonomi eller utbildningens organisationsform?

Kommunerna betonar allas rätt till vägledning, med livslångt lärande följer behov av livslång vägledning. Medborgare som hittar den plats i yrkeslivet där de kommer till sin rätt, bidrar mer aktivt och effektivare till samhällets utveckling. Skolverket menar att den enskildes rätt till ett sådant stöd måste tillgodoses bättre och mer likvärdigt över landet än vad fallet är idag.

Samverkan internt och externt

Ett nyckelord för utvecklingsarbetet är samverkan. För grundskolorna har det handlat mycket om inre samverkan mellan olika yrkesgrupper i skolan, men också om samverkan med näringslivsföreträdare. För gymnasiesärskolorna och särvtux har det handlat om samverkan med näringsliv, arbetsförmedling, försäkringskassa som har en roll för individens inträde i arbetsliv och vuxenliv, men här har också funnits beståndsdelar som avser inre samverkan. Från gymnasiesärskolor och särvtux finns en önskan om översyn av de olika myndigheters regelverk som styr samverkan runt individens övergång till vuxenliv och arbetsliv.

Nationella mål för studie- och yrkesvägledning

Uppdraget att utveckla kvaliteten i studie- och yrkesvägledning har bidragit till att få fram konkreta lärande exempel från verksamheterna, som ska spridas nationellt. Flera skolor önskar att det ska finnas en tydlig koppling mellan nationell och lokal nivå och få tillgång till kunskaper utifrån från forskning och internationell studie- och yrkesvägledning.

Många skolor efterlyser tydliga nationella mål för studie- och yrkesvägledning, som ska följas upp och utvärderas på kommun respektive skol- och verksamhetsnivå. Skolverket har under 2009 tagit fram och implementerat allmänna råd och kommentarer om studie- och yrkesorientering. Skolverket kommer att uppmärksamma frågan om tydligare mål i samband med förestående läroplans- och kursplanearbete.

Bilagor

Bilaga 1

Utsedda kommuner 2007-2008

Bilaga 2

Mittuniversitetets utvärdering